

מי המציא את הפועל צלם ?

זכר ר' דוד ילין ז"ל
 במלאות כ' שנים לפטירתו
 בכ"ב בכסלו תשכ"ב

בחוברת על חידושי המלים של אליעזר בן-יהודה¹
 ציינתי, ליד חידושי אב"י ציור-אור, ציר-אור (בע' 75), כי
 מלים אלה אינן מקובלות היום, וכי לעניינן משמשים כיום
 המונחים צילום וצלם, «שנתחדש ע"י דוד ילין ז"ל, לפי
 עדותו בשיחה עם כותב הטורים האלה». לא נעלמה ממני
 העובדה, שחידוש זה — צילום — מייחסים לי"מ פינס² לא
 רק כמה מחוקרי תולדותיו, אלא אפילו ד' ילין עצמו³, ואף
 על פי כן כתבתי מה שכתבתי, מפני שבאוזני שמעתי, מפי
 ר' דוד ילין עצמו, את סיפור תולדותיה של מלה זו, והגני
 מביאה להלן.

היה זה במרחשוון תש"ב, שבועות אחדים לפני פטירתו
 של ילין. ביקרתיו בביתו וביקשתיו לספר לנוער משהו מעניין

1. «לשונונו לעם», קונטרס קיד—קטו.

2. ראה בייחוד הערה 30 במאמרו של רפאל ויס ב«לשונונו

לעם» קונטרס קכ"א—קכ"ב.

3. בהספדו על י"מ פינס, «זכרונות ועד הלשון העברית»,

מתברת ג', ירושלים תרע"ג, ע' 7: מלים רבות מאלה אשר חדש: ...
 כשמות: שעון, ואקרה, ולולבה, ומחוג, וצלום וכל הנגזר ממנו».

תולדות תחיית הלשון באמצעות המדור „עברית כתיקונה“, שערכתי אז ב„קול ירושלים“. ילין העלה נשכחות וציין כמה מחידושי: מנזר (במשמעו המקובל כיום, ולא כבנחום ג. יז), מצפן, רפבת⁴, נדיד (על פי הערבית), וכן הפועל צלם, והנגזר ממנו צילום, צלמונייה או צלמונייה, שנידחו אחר כך על ידי ביאליק מפני חידושו: מצלמה. בייחוד זכור היה לו לילין סיפור הצילום, והוא העיר שראוי להביאו לפני בני הנעורים. וכך, בערך, היו דבריו של ד' ילין:

את הפועל צלם לפעולת הפוטוגראפיה הצעת על פי השורש צלם, שיש במשמעיו גם צורה וגם חושך (צלמות, וכן בערבית), ודוגמה לכך היא הפסוק „אך בצלם יתהלך איש“ (תהלים לט, ז). שכאן ללא ספק יש הוראה כפולה זו למלה צלם, והרי דרמשמעות זו הולמת את „לשכת האופל“ שבמכונה המצלמת. כדרך מרחיבי הלשון של אותם הימים, בשנים הראשונות של מאה זו, לא הכרזתי על חידושי, אלא שילבתי באחת מכתבותיי מארץ ישראל, כתבות שחתמתי עליהן „מן המודיעין“ או „מן המודיעין אשר בירושלים“, בכתבה זו תיארתי תהלוכה של נוצרים באחד מחגיגה, שנערכה בהר הכרמל שבחיפה. תהלוכת-טקס זו בוודאי אינה מאורע חשוב כיום, אבל בחיי היישוב הקטן של אז היה זה מאורע נכבד. אנב תיאור התהלוכה

4. במילון בן-יהודה מצוינת מלה זו — רפבת — פעם כחידושו

של אב"י, ופעם כמלה „שחדשו אחרים“.

הבלעתי את הביטוי: „והצלם מצלם אותם“. על חידושי זה סיפרתי לידידיי, אנשי החבורה הירושלמית, וכולנו ציפינו או בקוצר רוח לבוא גיליון „המליץ“ עם „המלה החדשה“.

ואולם עורך „המליץ“ לא ירד, כפי הנראה, לסוף כוונתו של סופרו הירושלמי, ובקראו את תיאור התהלכה הנוצרית כסבור היה, שאין כאן אלא תיאור הצילוב על ידי ראש ההולכים, ועטו של סופרו ודאי פלט מה שפלט אגב ריהטא, ואכן לא איחר ל„תקן“ את „פליטת הקולמוס“ של הכתב הירושלמי.

ועתה — סיים ר' דוד ילין את סיפורו — תאר לעצמך, מה הופתענו, אנו הירושלמים, כאשר מצאנו באותו גיליון „המליץ“, שלבואו ייחלנו חודשים תמימים, את הנוסח ה„מתוקן“: והצלב מצלב אותם...

קיצור השיחה פורסם, לפני שידורה, בשבועון „רדיו ירושלים“ ב' במרחשוון תש"ב. הרשימה פתחה במלים „את הפועל צלם המציא הפרופ' ילין...“ נפגשתי עם ילין באוניברסיטה לאחר השידור, דיברנו על העניין, וילין לא ביקש לתקן שום פרט בדברים.

חידוש מוצלח זה, שהומצא על יסוד תסמוכות של פסוקי תנ"ך והקבלה ללשון הערבית, הוא ללא ספק ברוחו של ילין. פינס לא ידע ערבית. בהיותו חותנו של ילין וחבר עמו בוועד הלשון, בוודאי שוחחו שניהם על מלה זו, כשם ששוחחו על מלים רבות אחרות, ואפשר שפינס גם הרחיב והוסיף לה מלים נגזרות כגון צלמנייה, צלמון, ואולי באמת השתמש בה

הראשון, שהרי "הופעת הבכורה" שלה ב"המליץ" הוחמזה, ומכאן זקיפת החידוש לזכותו של פינס, אפילו בפי דוד ילין, בהספידו את חותנו וברצותו לספר על חין ערכו ורוב חידושיו בלשון.